

Előszó

Rebesgetik, hogy *idő van*: jó lesz készülődni; újra várható a *marsslakók érkezése*. (E kötet több tanulmánya is utal a forrásokra; így emlegetik a modern fizika harmincas évekbeli, budapesti megszületését.)¹ Eljött-e az *alkalmas idő*? Ideje van-e az elméletek egyesítésének, a közös részek szintetizált kiemelésének, a tudományok és vallások összekapcsolásának, az elméletek feletti elmélet létrehozásának? A kötet szerzői és szerintem is: *igen*.² Ám *mi* a jövő múltja vagyunk; a jövő jövője majd újra rákérdez erre is.

Korunk fő jellemzői a következők: a diszciplináris tudományos ismeretek áttekinthetetlen és gyors bővülése; a tömegkommunikációs és internetes forradalom; a természeti katasztrófák, járványok, lokális és regionális politikai, társadalmi konfliktusok és ezeknek a globális szorongást okozó hatása; a társadalmi szétszakadások (szegények–gazdagok; betegek–egészségesek; informáltak–analfabéták; reménytelenek–perspektivikusak...). Mindezek megértését, feldolgozását és a reális megoldási lehetőségek kidolgozását *akadályozza a nagy és átfogó elméletek hiánya*. A tudományfejlődés jelenlegi korszakában az egyesített, az integrált elméletek születése kívánatos és várható.

A világ különböző részein párhuzamosan, egymásról alig vagy csak kevéssé tudva születnek új tudományelméletek, rendszerelméleti teóriák, mindenségelméletek, egyesített természettudományi koncepciók, kvantumfilozófiák, vallás-összehasonlítások, ismeretelméleti kutatások, tudatkutatások, tudomány és vallást egyesítő felfogások stb. Ezek sorához csatlakoznak, a megismerteket szintetizálják és — merem leírni — *haladják meg* az e kötetben reprezentált kutatások.

Kik írták, miről és kiknek e könyvet? Hét magyar tudós (Varga Csaba kezdeményezésére és irányításával, Csorba Éva innovatív közreműködésével) 1991-ben létrehozta a *Stratégia kutató Intézetet*, amelynek keretében az elmúlt évtizedben tizennégy kutatócsoport működött. A kistérségi, regionális, országos, nemzetközi és tematikus gyakorlati elemzések, fejlesztési programok mellett, azok elméleti háttereként is, és a mindenkori beszorítottság meghaladása érdekében, 2003-ban volt merszük, erejük megszervezni a tizenötödiket, a *Metaelméleti Kutatócsoportot*.

A kutatók, e kötet szerzői valamennyien a *transzdiszciplináris gondolkodást képviselik*. Néhányan a természettudományok, mások a bölcsészettudományok világából indultak el. Az egyik kutató minden irányban nyitott megismerés-tudományt művel, egy másik pedig a tudományok és a teológiai gondolkodások közötti átjárókat szélesíti. A kötetben publikál tradicionális gondolkodónak tekinthető szakember, s mellette olyan elemző, aki a hagyományokat aligha tartja fontosnak. Néhányan posztmodernnek minősíthetők, míg többen túllépnek a poszt-posztmodern határán is. Közös jellemzőjük, hogy magas elméleti igényességet képviselnek, s az egymás közötti dialógust elemi kötelességnek és lehetőségnek tartják.

Tehát a különböző diszciplináris hátterű, végzettségű, világnézetű és világgépű gondolkodók hajlandók voltak — dogmáktól és iskoláktól megszabadulva — kérdezni és egymásra figyelni. A kötetben is többször hivatkozott *Arisztotelész* szerint: „Aki a tudományos kutatásban helyes úton akar előrehaladni, annak jó, ha munkája megkezdése előtt

¹ Utalás Marx György: *Marsslakók érkezése* című, a kötetben többször hivatkozott könyvére.

² „Akik felismerik az idő alkalmas voltát.” Biblia, Károli Gáspár fordításában. I. Krón. 12.31.

helyesen tud szembenézni a kérdésekkel. A későbbi helyes belátás ugyanis a megelőző kérdésvetések megoldása, s aki a csomót nem ismeri, az nem is tudja megoldani.”³ A transzdiszciplináris, nyitott szellemű és igényes gondolkodók jellemzője a kérdezésre való törekvés is.

Varga Csaba, a kutatások szellemi és módszertani megalapozója, a csoport mentora szerint: „A gondolkodás szabadsága korlátlan. Ezért a nézőpont minden lehetséges korlátozását és önkorlátozását szeretnénk felfüggeszteni... Mert miért ne tehetnénk meg, hogy eddigi saját nézetrendszerünket és koncepcionális metamagyarázatainkat... megkérdőjelezve vagy felfüggesztve minden általunk felfogott elméleti konstrukció iránt nyitottak legyünk? Vagy/és: Miért ne tehetnénk meg, hogy a bennünk és általunk megnyilatkozó nézetrendszer és metamagyarázatot tudatosan *kontrollálva és felfüggesztve* kíváncsivá válunk minden más elméleti konstrukcióra? Vagy/és: Miért ne tehetnénk meg, hogy az aktuális elméletekbe transzformálódott korszellemet a személyes vagy a transzcendens tudattal inspirálva *átlátjuk-átlépjük* és befogadunk minden régi és új elméleti perspektívát?” A *metaelmélet hipotézise* című tanulmányban folytatódik a kérdéssor és egyre táguló körökben kiegészül a további tanulmányokban felvetett *bátorságokkal*. Megtehették, megtették. Mert e kötet erről szól; *a gondolkodás, a meghaladás nagy lehetőségét tárja elénk*.

E tanulmányok témái, problémái: a tudományok és vallások közös részei; a világnézetek és világképek átmenetei; a világ tudományos és művészi-, értelmi és érzelmi-, racionális és spirituális értelmezései. A napi gondoktól, gyakorlati szépségektől és gyötrelmekről elvonatkoztatott, tiszta tudományt művelnek a szerzők. Ám számomra a nagy élmény éppen ennek mai, társadalmi alkalmazási lehetősége. Mert a szellemi erők praktikus feladata ma az, hogy *az információs kor, a tudástársadalom* lehetőségeit felhasználva, összehangoltan szolgálják a fenntartható fejlődést, a népesség méltó boldogulását. „Az új korszak megérkezése független attól, hogy Magyarországon a politikai, a gazdasági vagy a területfejlesztési gondolkodás még mélyen beágyazott nemcsak a poszt-socialista (szocializmus utáni), hanem a szocializmus kereteiben is (többnyire nem magas színvonalon) megvalósuló ipari korszak tervezési és fejlesztési szemléletébe. A közeljövő és a jövő kétszeresen is *fejben* dől el. Először azért, mert egy-egy kistérségi elit csak akkor képes felmérni helyzetét és megterveztetni stratégiáit, ha képes az ipari kor gondolkodásán és jövőképén túllépni. Másrészt, ha a tudásalapú kor mindenek előtt a tudástól függ, akkor egy-egy kistérség helyzete és várható fejlődése szintén elsősorban a tudástól függ, vagyis nem elsősorban a kistérség aktuális állapotától vagy pénzügyi forrásaitól” — írta ezt Varga Csaba egy másutt megjelent tanulmányában;⁴ ám a kulcsot e kötet hasznosításában is ez a fejtegetés adja. Mert egyre veszélyesebb világunkban, a helyi boldogulás mind nehezebben megtalálható lehetőségeit keresve, *úgy kapcsolható össze a tudomány és a gyakorlati fejlesztési munka, hogy a gondolkodás más szintéziseire törekszünk, és összegzéseire építünk*.

Bár a kötet több szerzője törekszik a metaelmélet főbb jellemzőinek és lényegének megfogalmazására, ennek az elméletnek *nincs és nem is lehet hivatalos definíciója*. Az egyesített tudással azonban *új, más tudás és valóság ismerhető meg*. Ez, a hagyományos gondolkodás kategóriáit használva, lehet új filozófia, új tudomány, új valláselmélet, új gondolkodás, új paradigma; együtt pedig metaelmélet, illetve metafizika. Tehát egyszerre filozófia, szaktudomány, valláselmélet, művészet. A szintézis előfeltétel a metaelmülethez. Ám ugyanakkor következmény is, amely a résztudásokat alapjaiban újragondolásra készíti.

A metaelmélet tehát nem csupán korábbi, elkülönült megközelítéseket, tudásokat, elméleteket egyesít, hanem ezzel a gondolkodásmóddal magunkról és magunkból, a világról és a világból többet és mélyebben értünk meg: *új valóságokat fedezünk fel*.

³ Aristoteles: Metafizika. (Ford: Halasy-Nagy József) Budapest, Az Akadémia Filozófiai Könyvtára, 1936. 72.

⁴ Varga Csaba: A kistérségi információs társadalom fejlesztése. In: e-Világ, 2004. november, 6.

Noha a metaelmélet alapvetően új megközelítés, magyarázat és felfedezés, a nemzetközi porondon és hazánkban is számos irányzattal és kiemelkedő névvel azonosítható előzménye van. Az ezek közül feltártakra mérvadóan utalnak a szerzők; természetesen több tanulmánynak is vannak közös forrásai; *magyar szellemtörténeti* előzményei is. Azonban: a szerzők vállalva az üzenetek egy részét, igyekeznek kilépni a magyar és az európai gondolkodásból.

Nagy lehetőségekkel kecsegtető és tragédiákkal, szorongásokkal terhelt korunkban lehet álmunk a reneszánsz ember, ám a metaelmélet nem törekszik mindentudásra és a kötet szerzőit nem kísérti ez a vágy-vezérelt gondolkodás. Egy-egy írás, a kötet egészének szemlélete azt sugallja, hogy nem mindentudásra, hanem *a mindenség elméletére van szükség*. Egy gondolkodó lehet interdiszciplináris, multidiszciplináris, de nem lehet mindent-tudó, ám törekedhet *metaszinten gondolkodni*, új nézőpontot választani és új magyarázó technikákat alkalmazni. *Ezt teszik e könyv szerzői*. Nem az egyik vagy a másik tanulmány metaelmélet e kötetben, hanem a gyűjtemény egésze az. Miközben az írások párhuzamosan kérdeznak és a szerzők egymás közt is dialógust folytatnak, amelyre a kötetben belüli, kölcsönös hivatkozások is szerencsésen utalnak.

A könyv fontos jellemzője, hogy nincs benne nagyképűség, lenézés, kitagadás, támadás. A szerzők kérdeznak, feltárnak, összehasonlítanak, elemeznek, szintetizálnak. Nem támadják, hanem befogadják a világot. De ezek nem csupán értékmentes, rezignált tűnődők, hanem a megmaradás, az elviselés, az emberi kiteljesedés mentén, etikailag elkötelezettek.

A sokoldalú és sokszínű költő, a nagy gondolkodó, *József Attila* születésének centenáriumi emlékévében, *Kultúra* című verse aktuális figyelmeztetés:

„A virág már elfáradt szagosodni.
Unta,
hogy mifénének tettük asztalunkra.
S igyekezett árnyékot vetni,
nagyobbat mint a kertben,
s elfáradt, mikor nem néztünk oda.
De észrevettem.”

Valamit észrevettek, felfedeztek a metaelméleti kutatók, ám Musil idézve egyszerre figyelmeztetem és biztatom őket: „Ha nyitott ajtókon szerencsésen akarunk bejutni, ügyelnünk kell arra a tényre, hogy keretük szilárd: ez az alapelv... valóságérzékünk következménye. Ha azonban létezik valóságérzék, és létjogosultságában ki kételkedne, kell lennie olyasvalaminek is, amit lehetőségérzéknek nevezhetünk. Akiben ez él, nem mondja például: Itt ez vagy az történt, történik majd, kell történnie; hanem rájön: Itt valami történhetne.”⁵

Bátorság és erő. Tisztelem az ajtót nyitogatók bátorságát, ha mernek is kinézni, kilépni rajta. Legyen erőnk a látványhoz, mert — idézem *Keynest* — „nem az új gondolatok megértése a nehéz, hanem a régiektől való megszabadulás, mert ezek behálózzák agyunk minden zugát annak a nevelésnek a következtében, amelyben legtöbbünk részesült.”⁶

A Stratégiakutató Intézet Metaelméleti Kutatócsoportja alapvető feladatának azt tartotta, hogy a programadó metaelméleti kötetet megírja. A könyv tanulmányai együtt mutatják a lehetséges metaelmélet alternatíváit. A kötet egyszerre szól a szaktudományos, diszciplináris gondolkodást meghaladni kívánó tudósokhoz; a tudományok iránt nyitott teológusokhoz; a racionalitás és spiritualitás iránt is érdeklődő művészekhez. Ám leginkább

⁵ Musil, Robert: A tulajdonságok nélküli ember. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1977. I. kötet, 18–19.

⁶ Keynes, John Maynard: A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1956. 11.

szólni kíván, a különböző szak- és világlátás szerinti stúdiumokban nevelkedő, különböző országokban és kultúrákban élő, ám nyitott szemű, és szellemű főiskolai és egyetemi hallgatókhoz, doktoranduszokhoz, fiatal kutatókhoz — kérdésre, vitára és újabb nézőpontok választására serkentve őket.

Mű született. Koherens, konzisztens; még mozaikmű; ám máris egy nagy lépés a szinergia ($1+1>2$) realitása felé.

Dr. Koncz Gábor